
ROLE OF EXPORT TO MACROECONOMIC, FINANCIAL AND ECONOMIC ENVIRONMENT IN KOSOVO

Shpetim Rezniqui

College Biznesi, Prishtina, Republic of Kosovo, shpetim_rezniqui@hotmail.com

Ferat Tofaj

College Biznesi, Prishtina, Republic of Kosovo, ferattofaj@hotmail.com

Abstract: One cannot imagine the economic development of a country without trade with other countries. Today, trade between states is one of the key pillars for the economic development of countries and of the global economy in general. Trade policies are an important area of study for promoting economic development, identifying sectors in which the country has comparative advantage over other countries. Countries pay close attention to developing appropriate policies in this regard. Due to the importance of trading between countries and making it easier, cheaper, fairer and eliminating as many trade barriers as possible between countries, several organizations have been established around the world that set rules and standards to be applied in trade in the EU. between countries. Among these organizations are: WTO, NAFTA, CEFTA etc.

Keywords: trade, sectors, economic development, policy, barriers.

ROLI I EKSPORTIT NE MJEDISIN MAKROEKONOMIK, FINANCIARE DHE EKONOMIK NE KOSOVE

Shpetim Rezniqui

Kolegji “BIZNESI” Prishtinë, Kosovë, shpetim_rezniqui@hotmail.com

Ferat Tofaj

Kolegji “BIZNESI” Prishtinë, Kosovë, ferattofaj@hotmail.com

Abstakt: Nuk mund të paramendohet zhvillim ekonomik i një vendi pa tregti me vendet tjera. Sot tregtia në mes shteteve është një nderë shtyllat kryesore për zhvillimin ekonomik të vendeve dhe të ekonomisë globale në përgjithësi. Politikat tregtare janë një fushë studimi e rëndësishme për promovimin e zhvillimit ekonomik, duke identifikuar sektorët, në të cilën vendi ka përparësi krahasuese ndaj vendeve tjera. Vendet ju kushtojnë vëmendje të madhe përpilimit të politikave adekuate në këtë aspekt. Për shkak të rëndësisë që ka tregtia mes vendeve dhe që ajo të zhvillohet sa ma lehtë, lirë, korrekte dhe të eliminohen barrierat tregtare sa më shumë mes shteteve, në botë janë formuar disa organizata që caktojnë rregullat dhe standardet që duhet të zbatohen në tregti në mes vendeve. Në mesin e këtyre organizatave janë: OBT, NAFTA, CEFTA etj.

Fjalë kyçe: tregtia, sektoret, zhvillimi ekonomik, politika, barrierat.

1. HYRJE

Eksportet janë një komponent i kërkesës agregate (AD). Rritja e eksporteve do të ndihmojë në rritjen e kërkesës agregate (AD) dhe do të shkaktojë rritje më të lartë ekonomike. Rritja në eksporte gjithashtu mund të ketë një trokitje në efekt në industrinë e lidhura me shërbimin. Për shembull, sukcesi i eksporteve të makinave në Sunderland do të ndihmojë ekonominë lokale me klubet lokale dhe dyqanet që përfitojnë nga rritja e shpenzimeve. Ngjashëm, një rënie e eksporteve, gjatë një rënie ekonomike globale mund të ketë një ndikim të madh negativ në ekonomi.

- Punësimi: Rritja e eksporteve mund të krijojë punësim. Për shembull, rritja e eksporteve të makinave ka krijuar shumë vende pune në industrinë e makinave, si fabrika BMW në Oxford dhe Nissan në Sunderland. Punë tradicionale të eksportit kanë qenë në industrinë prodhuese - një burim i rëndësishëm i punësimit me kohë të plotë, veçanërisht në rajonet industriale. Në vitet e fundit, eksportet janë bërë më të larmishme me një mbështetje më madhe në eksportet e bazuara në sektorin e shërbimeve, për shembull, programet kompjuterike.

2. PARIMET DHE HAPAT PËR NDRYSHIME TË SUKSESSHME

Vendet e ndryshme janë në gjendje të eksportojnë mallra dhe shërbime te ndryshme ku ato kanë përparësi konkurruese. Vendet kanë avantazhe krahasuese në mallrat që ata kanë një aftësi natyrore për të prodhuar. Për shembull, Kenia, Xhamajka dhe Kolumbia kanë klimën e duhur për të rritur kafe. Kjo i bën ata më shumë gjasa të eksportojnë kafe. Popullsia e Indisë është përparësia e saj krahasuese. Ata kanë një popullsi të madhe njerëzish që flasin gjuhën angleze edhe janë të njohur më ligjet në anglisht. Kjo u jep atyre një avantazh në punëtorët e qendrës së

thirrjes të aftë por të përballueshme. Kina ka një avantazh të ngjashëm në prodhim. Kjo për shkak se popullsia e saj ka një standard të ulët jetese. Ata do të punojnë për bastet më të ulëta se njerëzit në vende të tjera. E gjitha kjo ka kuptimin e asaj ata janë më mirë se çdo vend tjetër në ofrimin e atij produkti apo shërbimi të caktuar. Në ekonominë e sotme botërore, eksportimi i shërben qëllimeve disi të ndryshme për vendet në zhvillim. Vendet në zhvillim, prodhojnë disa mallra dhe shërbime në sasi që nuk janë në gjendje të përdorin ose konsumojnë në shtëpi. Kjo quhet një tepricë prodhimi. Për shembull, disa vende në zhvillim prodhojnë sasi të mëdha të prodhimeve bujqësore, si kakao në Bregun e Fildishtë dhe kafe në Amerikën Latine, të cilat popullatat e tyre nuk janë aq të mëdha sa të konsumojnë. Vende të tjera në zhvillim përpunojnë sasi të mineraleve të vlefshme në industri, si nafta apo xehet e hekurit, që ekonomitë e tyre janë shumë të vogla ose ende nuk janë industrializuar të mjaftueshme për t'u përdorur. Për shumë vende në zhvillim, eksportet gjithashtu shërbejnë për të fituar valutë të huaja me të cilën mund të blejnë importe esenciale - produkte të huaja që nuk janë në gjendje të prodhojnë, të përpunojnë ose të kultivojnë në vendin e tyre. Vendet në zhvillim, me fjalë të tjera, shesin eksportet, pjesërisht, në mënyrë që ata të mund të importojnë. Eksportimi i mallrave dhe shërbimeve gjithashtu mund të avancojë më tej ekonominë vendase të vendeve në zhvillim. Eksportet neto pozitive (nëse eksportet tejkalojnë importet, shifra e eksporteve neto do të ishte pozitive) kontribuojnë në rritjen ekonomike, gjë që është intuitivisht e lehtë për t'u kuptuar. Më shumë eksporte do të thotë më shumë prodhim nga fabrikat dhe objektet industriale, si dhe një numër më të madh të njerëzve të punësuar për të menaxhuar këto fabrika. Përfitimet nga eksportet gjithashtu paraqesin një hyrje të fondeve në vend, e cila stimulon shpenzimet e konsumatorëve dhe kontribuon në rritjen ekonomike. Por, duhet pasur parasysh se, një ekonomi e shëndetshme, atëherë, është ajo kur eksportet dhe importet rriten, pasi kjo zakonisht tregon forcën ekonomike dhe një suficit ose deficit të qëndrueshëm tregtar. Nëse eksportet po rriten mirë, por importet kanë rënë ndjeshëm, mund të tregojë se pjesa tjetër e botës është në formë më të mirë sesa ekonomia e vendit. Në anën tjetër, nëse eksportet bien ndjeshëm, por importet rriten, kjo mund të tregojë se ekonomia e vendit po ecën më mirë.

Parimi i ndryshimit nr.1

Roli i eksportit në krijimin e vendeve të punës

Tregtia luan një rol të rëndësishëm në krijimin e vendeve të punës dhe zbutjen e varfërisë. Politikat synojnë të rrisin konkurrueshmërinë e vendeve dhe të rrisin eksportet, duke përfshirë thyerjen e zinxhirëve të vlerave globale, për të krijuar punësim ose për të zëvendësuar importet dhe për të ripërtërirë prodhimin në mënyrë që të kthehen vendet e punës.

Në lidhje me marrëdhëniet midis tregtisë dhe rritjes, nëse hapja e tregtisë ka një efekt pozitiv në rritjen, kjo mund të çojë në rritjen e punësimit, pasi prodhohen më shumë mallra dhe shërbime.

Parimi Nr. 2: Faktorët ndikues në nivelin e ulët të eksporteve nga Kosova

“Çka po e pengon prodhimin kosovar?- Produktet „Made in Kosova”, pothuajse tërë lëndën e parë e importojnë me taksë doganore prej 10 për qind. Në anën tjetër, është çmimi i lartë i energjisë elektrike. Në vit, kontributi i eksporteve në volumin tregtar është rreth 200 milionë euro, kurse importi kalon shifrën e rreth 2 miliardë euro.

Produktet kosovare, të cilat kanë depërtuar shumë pak në tregjet rajonale apo edhe më gjerë konsiderohen jo edhe aq cilësore nga përfaqësues të Organizatës Joqeveritare “Konsumatori”. Fatkeqësisht, asnjë asociacion dhe asnjë biznes nuk na u bashkua dhe ky mosinteresim i bizneseve që të ngrisin cilësinë më qellim që më lehtë të qaseshin në tregjet botërore. Ky është faktorë kyç që produktet e Kosovës nuk kanë arrit ende nivel të kënaqshëm të eksporteve për të vetmin fakt, mos pajisja me certifikatë të cilësisë dhe mos angazhimi i tyre për ngritjen e vetëdisimit që ato të eksportojnë në tregjet botërore.

Parimi 3 Standardet më të kërkuara për eksportin e produkteve në tregjet e jashtme

Standardet më të kërkuara për eksportin e produkteve në tregjet e jashtme janë:

- ISO 9001:2015 // Menaxhimi i cilësisë,
- ISO 14001:2015 // Menaxhimi më ambientin jetësor,
- ISO 22000:2018 // Menaxhimi më sigurinë e ushqimit,
- ISO 22174:2005 // Mikrobiologjia e ushqimit,
- ISO/IEC 17799:2005 //Kodet e praktikës së menaxhimit me sigurinë e informacionit

Parimi Nr. 4 Standardet dhe cilësia

Fjala standard rrjedh nga gjuha angleze, që do të thotë normë, model, masë etj.

Objektivat kryesorë të standardizimit janë:

- Operacionet efikase,
- Mbrojtjen e shëndetit të njeriut, sigurisë së përgjithshme dhe të mirave materiale,
- Mbrojtjen e interesave të konsumatorëve

3. HAPAT PËR NDRYSHIME TË SUKSESHME

Të gjithë pyesin se cili është sekreti i suksesit në ndryshim. Ndryshimi si një veprimtari radhazi dhe sekuenca logjike, shkakore karakterizohen nga hapat e mëposhtëm:

1. DEFINIMI. Shteti i Kosovës, gjegjësisht institucionet politikëbërëse duhet të definojnë produktet me potenciale zhvillimore dhe ato produkte në forma të ndryshme ti financojnë më qëllim që të jenë konkurrese në tregun e jashtëm, mirëpo para këtij financimi dhe përkrahje te analizohet mos neglizhenca dhe padrejtësitë për shtetet tjera, pasi që Organizata Botërore e Tregtisë paraqet masa mbrojtëse për vendet e prekura.

2. EKSPORTI. Duke e parë që shteti i Kosovës prodhon sasi të madhe të verës dhe eksporti në shumicën e rasteve shitet vetëm si mes produkt dhe jo si produkt final, institucionet përkatëse në këtë rast Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural duhet të japin grante dhe subvencione ashtuqë kompanitë që merren më këtë prodhimtari të rrisin kapacitetet e tyre prodhuese.

3. RITJIA E PORODHIMIT. Duke e parë që njëra nga pengesat kryesore në rritjen e prodhimit të produkteve kosovare është cilësia e dobët e tyre, institucionet shtetërore duhet të organizojnë evente dhe trajnime për vetëdijësim ashtu që produktet e prodhuesve të jenë të cilësisë së kërkuar dhe në përputhje me standardet. Për të eksportuar në vendet e Evropës duhet që produktet kosovare të jenë të certifikuara me standarde ISO dhe standarde tjera përkatëse.

4. MASAT. Shteti i Kosovës nuk ka fuqi të madhe as ekonomike e as fuqi tjera garantuese që të përballohet më shtetet tjera, shembull tipik më vendet anëtare të CEFTA-së, shteti i Kosovës duhet të bëjë më të mirën e mundshme që të zbatojë masat kunderbalancuese dhe ato anti-damping më qëllimin e vetëm të mbrojtë prodhuesit vendorë dhe këta të fundit të krijojnë një stabilitet që të jenë konkures në të ardhmen.

5. SUBVENCIONET. Shteti i Kosoves, duhet të japë grante, subvencione dhe ndihmesa financiare organizatave jo-qeveritare dhe qeveritare të cilat kanë për qëllim promovimin e eksporteve si produktet me një cilësi të lartë dhe që gradualisht po standardizohen dhe janë të certifikuara si e kërkon tregu i jashtëm.

4. PËRFUNDIM. Shteti i Kosovës në vitet e pas-luftës e sidomos në vitet pas shpalljes se pavarësisë ka arritur që në forma direkte dhe indirekte të jep infrastrukturë të mirë për të promovuar dhe përmirësuar gjendjen e eksporteve të Kosovës, në aspektin e kërkimeve kemi arritur të shohim se këto janë hapat që institucionet kosovare kanë bërë, të tilla si:

1. Marrëveshja e CEFTA-së 2006,
2. Marrëveshja e Stabilizim Asocimit,
3. Subvencionimet nga institucionet përkatëse, gjegjësisht në degën e bujqësisë.

LITERATURA

- Barth, J. E., (2014) "Money, Mercantilism and empire in the early English Atlantic (1607- 1697)"
- Carr, L., Markusen, R., and E. Maskus. (2001) "Estimating the Knowledge-Capital Model of the Multinational Enterprise". American Economic Review 91, 693-708.
- Cheng G. Ong (2014) "Raporti i konkurrueshmërisë "Grupet Natyrore" UNDP, Prishtinë.
- Civici, A. & Rexhepi I. (2013) "FORUMI Rrugët drejt një Hapësire Ekonomike të Përbashkët Shqipëri – Kosovë, Nr. Publikimit: P-01/2013"
- Dahlman, C., (2011) "Technology, globalization, and international competitiveness: Challenges for developing countries" Georgetown University, Edmund A. Walsh School of Foreign Service.
- Elms, D. K., & Low, P., (2013) "Global value chains in a changing world", World Trade Organization (WTO), ISBN: 978-92-870-3882-1.
- Hala M. S., (2012) "Trade Policy and Poverty Eradication - With Special Reference to the Egyptian Case", Paper Presented to the Joint Research Workshop-Paris 1 University and Cairo University
- Kaçaniku, S., (2014) "Cilësia e produkteve vendore – e dobët!" – KOHA Ditore
- Lee, J.W., (1995) "Capital Goods Import and Long-Run Growth" Development Economics, Vol. 48(1), pp. 91-110.
- Mema, R., (2014) "Prodhimet e qumështit mund të mbulojnë tregun kosovar" Telegraf, Prishtinë,
- ASK "Seria 3: Statistikat Ekonomike Rezultatet e Anketës Strukturore të Ndërmarrjeve 2008-2012" Prishtinë, 2013
- ASK "Seria 3: Statistikat Ekonomike Statistikat e Tregtisë së Jashtme 2015" – Qershor 2016
- Bussines Magazine "Çfarë janë Standardet apo Certifikimet ISO" Dhjetor 2016 .
- Commission of the Europe Communities "Report from the commission European Charter for Small Enterprises – Annual Implementation Report" - Brussels, 7.3.2001 COM(2001) 122 Final.
- ESK "Seria 3: Statistikat Ekonomike - Statistikat e Tregtisë së Jashtme për vitin 2005" Shkurt, 2006.
- ESK "Seria 3: Statistikat Ekonomike Statistikat e Tregtisë së Jashtme 2006" Gusht 2007.
- ITC & SECO "10 Essential Elements for a Successful National Export Strategy" A Country paper contributed by the Uruguayan strategy team A Country paper contributed by the Uruguayan strategy team.59

KIPRED “Kosova në Kontekst Rajonal Marrëdhëniet Ekonomike dhe Tregtare”. Analizë e politikave Nr. 3/13 – Korrik 2013.

MTI – Shkembimet tregtare 2014 – Prishtinë, Mars 2015, fq. 15-16

MTI “Efektet e Marrëveshjes së Stabilizim Asociimit Kosovë - BE: Ndikimi në Tregti” Prishtinë, Qershor 2017.

MBPZHR “Pagesat Direkte” për më shumë, <http://www.mbpzhr-ks.net/sq/pagesatdirekte> // qasur 22.11.2017

<https://www.rks-gov.net/sq-AL/Bizneset/ZhvillimiBiznesit/Pages/Standardet.aspx> // Qasur me datë 06.11.2017

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/10thi_e/10thi00_e.htm // qasur me datë 12.11.2017.

<http://aks.rks-gov.net/>

<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15985>